

**AN ANALYSIS ON THE TRANSFER OF
CULTURAL ELEMENTS IN *BEYAZ KALE* BY
ORHAN PAMUK INTO THE ENGLISH
TRANSLATION AS *WHITE CASTLE***

Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* Adlı Eserinin *The White Castle*

Başlıklı İngilizce Çevirisinde Kültürel Ögelerin Aktarımı

Üzerine Bir İnceleme

Bilge METİN TEKİN¹ & Betül ÖZCAN DOST²

Abstract

The need for translation is inevitable considering the fact that there are lots of languages in the world. By the help of translation, people obtain information about different societies and cultures. Therefore, translation and culture are inseparable. On the other hand, literary translation is one of the types of translation that comes to mind first. It involves aesthetic and emotional elements, and it is challenging to transfer them to the target language. From past to present, many foreign literary works have been translated into Turkish. Recently, there has been a considerable increase in the number of works translated from Turkish into different languages. In this study, the cultural elements in *Beyaz Kale*, written by Orhan Pamuk and translated into English as *The White Castle*, were presented and the translation strategies used to translate these cultural elements were examined. As a result of the study, it was observed that the translator applied different translation strategies instead of using a single strategy. It was seen that the least frequent translation strategy was deletion/omission.

Key words: Translation, cultural elements, Orhan Pamuk, White Castle.

Özet

Dünya üzerinde birçok dil bulunması sebebiyle çeviriye olan ihtiyaç kaçınılmazdır. Çeviri sayesinde farklı toplumlar ve kültürler hakkında bilgi sahibi olunur. Bu yüzden çeviri ve kültür ayrılmaz bir ikilidir. Çeviri denilince ilk akla gelen alanlardan biri ise edebiyat çevirisidir. Edebiyat çevirileri estetik ve duygulara yönelik ögeler içerir ve bunları erek dile aktarmak oldukça zordur. Geçmişten günümüze birçok edebi eser Türkçeye çevrilmiştir. Son zamanlarda ise Türkçeden farklı dillere çevrilen eserlerin sayısında oldukça hızlı bir artış gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* adlı eserinin *The White Castle* adıyla İngilizceye çevirisinde geçen kültürel ögeler ve bu ögelerin İngilizceye çevrilmesinde kullanılan çeviri stratejileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda, yazarın tek bir strateji kullanmak yerine farklı stratejilere başvurduğu gözlemlenmiştir. Bu stratejilerden en az kullanılanın silme/atma yöntemi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, kültürel ögeler, Orhan Pamuk, Beyaz Kale.

¹ Okt., Ankara Üniversitesi, e-posta: bilgemetin@gmail.com

² Okt., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, e-posta: betulozcan55@hotmail.com

Giriş

İnsanoğlu var olduğundan beri sürekli olarak çevresiyle iletişim içindedir. İnsanların birbirini anlaması için ise ortak bir dil kullanmaları gerekir. Çeviri de bu noktada ortaya çıkmıştır. Çeviri, farklı dillerin ortaya çıkarmış olduğu iletişim engelini ortadan kaldırmaya çalışan bir girişimdir. Çeviri, bir dildeki bir metnin başka bir dile aktarılması işlemi ve bu süreç sonucunda elde edilen üründür (<http://nedir.ileilgili.org/%C3%A7eviri-nedirnedemek-ileilgili-bilgiler.html>). İnsanlığın ilk günlerinden beri sürekli çeviri yapılmıştır ve bundan sonra da yapılmaya devam edecektir. Geçmişte çeviri bir kuram çerçevesinde ele alınmazken ve sadece farklı dillerin ortaya çıkardığı engeli ortadan kaldırmak için bir aracı olarak görülürken, günümüzde çeviri bir bilim haline gelmiştir. Çevirinin, diğer bilim dallarıyla ilişkisi kaçınılmaz olduğundan disiplinler arası bir bilim olarak kabul edilmektedir.

Nedret Kuran-Burçoğlu'na göre çeviri, "dar anlamıyla bir yazın yapıtını şekil, anlam, ileti ve biçim düzeylerinde kaynak dilden amaç dile aktarma, geniş anlamıyla ise, bir kültür ürününü, başka bir kültürün alımlamasına sunma, hatta bu ürünün amaç kültür dizgesi içinde bir yer edinmesine, o dizgedeki diğer eserlerle hesaplaşmasına zemin sağlamadır." (Kuran, N.P., 1993: 1). Akşit Göktürk'e göre ise, "Her dil, belli bir kültürün göstergeler dizgesiyle, belli uzlaşımlar, töreler, davranışlar, değer ölçüleriyle, kısacası somut insan yaşamıyla iç içedir. Değişik toplulukların, ulusların, bilim, sanat, düşünce alanındaki çabalarını birbiriyle paylaşabilme yoludur." (1994: 14-15). Tanımlardan da anlaşılacağı gibi; çeviri sadece dili değil kültürü de aktarır. Kültürü tanımlamak gerekirse; "Kültür": "bir insan topluluğunun nesilden nesile aktardığı, gelenek halinde devam eden maddi ve manevi varlıklarının, değerlerinin bütünüdür (...). Topluluğun yaşayış ve davranış şeklidir" (Türkçe Sözlük, 2000: 621). Çeviri sayesinde, insanlar farklı kültürleri ve dünyaları tanır, ufuklarını ve bakış açılarını genişletme şansı elde eder. Biz nasıl dünyadaki farklılıkları ve gelişmeleri Türkçeye yapılan çevirilerle takip ediyorsak, diğer kültürler de bizi ve kültürümüzü Türkçeden kendi dillerine yapılan çeviriler aracılığıyla öğrenirler (Haldan & Mutlu, 2014).

Yazılı çeviri dendiğinde ise çoğu kişinin aklına ilk gelen edebiyat çevirisidir. Edebiyat çevirisinin başlıca türleri düzyazı/kurmaca çevirisi (buna genellikle roman ve öykü türleri dâhil edilir), şiir ve tiyatrodur. Diğer yandan, yazılı çeviride çevirmene en çok sorun yaratan alanın da edebiyat çevirisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Teknik ve bilimsel metinlerde duygu ve estetiğe yer verilmemesi sebebiyle anlamın aktarılması yeterli iken; edebi çeviriler duygu ve estetik yüklü oldukları, kültürel öge içerdikleri ve bunların erek kültüre doğru ve etkili bir şekilde aktarılması gerektiği için zordur. Edebi metinlerde eğretileme, benzetme, eleştiri, kinaye gibi söz sanatlarına ve atasözleri ve deyimlere yer verilmesi de kültürel ve dilsel farklılıklar sebebiyle edebi çeviriyi zorlaştırmaktadır.

Edebi çevirinin çok yönlülüğü ve metinlerarasılık göz önünde bulundurulduğunda, edebi eser çevirmenlerin edebi eserleri çevirirken edebiyat (edebiyat kuramı, edebiyat tarihi ve edebiyat eleştirisi vb.) ve kültür konusunda derin bir bilgi birikimine sahip olmasının ve bunların ayrılmaz bir parça olduğunu bilmesinin yanında her iki dile ve kültüre de hakim olması gerekmektedir (Köksal, 2008). Bu bağlamda edebi çeviride metnin içerik düzeyinde kavramsal, bilgisel kesinlikler bulmanın, bu kesinliklerin çeviri dilde yerleşik karşılıklarını yakalamanın oldukça çetin bir görev olduğundan söz eden Göktürk, çevirmenin kaynak metnin karmaşıklık derecesini, dil kullanım bireyselliğini ve yaratıcı

yönelimini ayırt etmek yükümlülüğünde olduğunu belirtir (Göktürk, 2004). Diğer yandan, Rezzan Kızıltan edebi çeviri türünü şu şekilde tanımlar (2001):

“Bu gruba girecek değerde olan çeviri, gerçek şair ruhu ve yazar aynı fikri başka türlü ifade etmiş olsaydı nasıl yaparsa aynı şekilde aktarabilme yeteneği ister. Kolayca kılık değiştirme tuzağına düşer. Bu tür çeviri yapabilecek gerçek çevirmen, bizzat sanatçı olmalı ve eserin bütünündeki anlamı yerine göre şöyle ya da böyle verebilmelidir”.

Yukarıda verilen sebepler dolayısıyla çevirmen iki dile ve kültüre hâkim olmalıdır. Çevirmen sadece dili değil, kültürel öğeleri de aktarabilmelidir. Bu amaçla, çevirmen kaynak metni dikkatlice ve defalarca okumalı, o dönem ve kültür üzerine araştırmalar yapmalı, eserin yazarı hakkında bilgi sahibi olmalıdır. G.Mounin'e (1963:236) göre ise

“Bir dili çevirmek için iki koşulu yerine getirmek gerekmektedir, tek başına biri yeterli olamaz, yabancı dili iyi öğrenme, o dili kullanan topluluğun kültürünü bilmekle olur. Hiçbir çeviri bu iki koşul yerine getirilmedikçe yeterli sayılamaz”.

Görüldüğü gibi, kültürler arası farklılık, çeviri işleminde dikkat edilmesi gereken önemli etkenlerden biridir ve dil ve kültür birbirinden ayrılmaz bir ikilidir. Dil, ortaya çıktığı, konuşulduğu kültürle kaynaşmış, o kültürün ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* adlı romanı ve bu romanın Victoria Holbrook tarafından yapılan *The White Castle* başlıklı İngilizce çevirisini karşılaştırmalı olarak inceleyerek kültürel öğelerin hangi çeviri stratejileri aracılığıyla aktarıldığını ortaya koymaktır. Bu çalışma kapsamında, söz konusu roman hakkında bilgi verildikten sonra çalışmada kullanılan yöntem kuramsal bilgiler ışığında açıklanacak ve kültürel öğelerin çevirisinin betimsel analizi yapılacaktır. Bu eserin seçilme nedeni, Orhan Pamuk'un günümüzde dünya çapındaki ünü artan Nobel ödüllü bir yazar olması, birçok eserinin diğer dillere çevrilmesi ve eserin Osmanlı döneminde yaşanan olayları konu ediyor olması nedeni ile kültürel öğelere yoğun olarak yer verilmesidir.

Beyaz Kale Hakkında Bilgi

Orhan Pamuk'un yazmış olduğu *Beyaz Kale* adlı eserin Türkçesi ilk defa 1985 yılında Can Yayınları tarafından basılmıştır. Eserin 1-12. baskıları Can Yayınları tarafından basılırken, 13-39. yayınları İletişim Yayınları tarafından basılmıştır. Son baskısı ise Yapı Kredi Yayınları tarafından 2014 yılında basılmıştır. (Pamuk, 2014). Eser İngilizceye Victoria Holbrook tarafından *The White Castle* adıyla çevrilmiş ve Faber and Faber tarafından 1990 yılında basılmıştır.

Kitap 17.yüzyılda astronomi, matematik fizik ve tıptan anlayan bir Venediklinin Türk korsanları tarafından esir alınmasını ve İstanbul'a getirildikten sonra başından geçen olayları anlatmaktadır. Orhan Pamuk *Beyaz Kale*'de, Doğu ve Batı kültürünü karşılaştırmış ve benzerlikler üzerinde durmuştur. Ayrıca, İstanbul'un eşsiz güzelliğinde hikâyeyi tasvir etmiş ve okuru kendi varoluşunun sebebini aramaya itmıştır.

Güneli Gün, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* adlı romanının İngilizce çevirisi üzerine şunları söyler:

"Belki de bu denli önemli hiçbir başka roman, çevirisinden bunca kazançlı çıkmamıştır. Elimizde ihraç edilmek üzere yazılmış bir kitap var. Victoria Holbrook'un

çevirisi yalnızca heyecan verici ve doğru olmakla kalmıyor, metni açıp içine biçem, ses, müzik ve mizaha benzer şeyler katıyor. Holbrook'un çevirisi Beyaz Kale'yi, yazarın amaçladığı ve artık dünyaya gururla sunabileceği bir postmodernist ürüne dönüştürüyor. Çeviri sürecinde bu kitap, kendisine çok yakın ama aynı zamanda fazla yabancı ikiziyle bütünleşmiş oluyor" (Gün 1991:362).

Eserde, Türkçe'nin kendine özgü anlatım yolları olan deyimler, ikilemeler, tekrarlar, terimler, zıtlıklar, argo sözler, sayılar, kalıp sözler ve konuşma diline sık sık başvurulmuştur. Uzun, sıralı, birleşik cümleler ve kültürel ögelerin kullanılması bu romanın ve yazarın üslubunun en tipik özelliği olarak dikkati çekmektedir.

Orhan Pamuk'un bu eserinde, eserin geçtiği dönemi yansıtan kültürel öğelere sıklıkla yer verilmiştir. Bu kültürel ögelerin çevirisi çevirmen açısından önemli bir noktadır. Bu kültürel ögelerin İngilizceye çevirisinde kaynak metnin okurunda yaratılan etkinin erek okurda da yaratılarak aynı duyguyu sağlaması önem kazanmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada kültürel ögeler Peter Newmark'ın kültürel ögeler için öne sürdüğü sınıflandırmaya göre ele alınacaktır. Newmark göre kültürel eşdeğerliği "kaynak dildeki kültürel ögenin, erek dildeki kültürel karşılığı" olarak tanımlar (Newmark, 1988: 83). Çeviri sürecinde, özellikle bire bir eşdeğerliklerin bulunamadığı durumlarda kaynak dildeki kelime veya ifade yerine erek dildeki benzer başka bir kültürel kelime ya da ifadenin kullanılabileceğinin altını çizer. (Özyon, 2014)

Newmark, kültürel unsurları beş ayrı kategoride sınıflandırır. Newmark'ın sınıflandırması (1988: 95) aşağıdaki gibidir:

1. Çevresel unsurlar (iklimler, mevsimler, bitki örtüsü, rüzgârlar, dağlar, ovalar vb.).
2. Maddi Kültür
  - a) Yiyecek
  - b) Giyecek
  - c) Ev, şehir, kasaba
  - d) Ulaşım
3. Sosyal Kültür
  - a) İş yaşamı
  - b) Boş zaman etkinlikleri veya özel yaşam ile ilgili unsurlar
4. Kuruluşlar, gelenekler, faaliyetler, süreçler ve kavramlar
  - a) Siyasi ve İdari
  - b) Dini
  - c) Sanatsal
5. Jestler ve Alışkanlıklar

Newmark çevirideki kültürel ögeleri yukarıda verilen kategorilere ayırmıştır. Ayrıca, tüm kültürel ögelerin çevirisinde kaynak metindeki tüm kültürel kazanımların farkında olunması ve tüm yabancı ülke ve kültürlerle saygı duyulması gerektiğinin altını çizmiştir (Newmark, 1988: 96).

Kültürel ögelerin ayrılmaz bir parçasının da atasözü ve deyimler olduğu düşüncesinden yola çıkarak, Newmark'ın kategorilerinden dördüncü maddenin altına "Kalıp ifadeler ve Gelenekler" başlığı altında atasözü ve deyimlerin çevirisine de yer verilecektir. Bu çalışma kapsamında, deyim ve atasözü sözcükleri Türk Dil Kurumu (TDK)'nin tanımlaması

bağlamında ele alınacaktır. Deyim TDK'nin internet sayfasında "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir" olarak tanımlanırken; atasözü, "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel" olarak tanımlanır. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi deyim ve atasözleri de birer kültürel ögedir. Bu çalışma bağlamında, *Beyaz Kale* eserinin tamamı incelenmiş olup yaklaşık 200 adet kültürel öge bulunmuştur. Bu kültürel ögeler, öncelikle Orhan Pamuk'un eserinde bulunmuş, daha sonra İngilizce çeviri metinde nasıl aktarıldığına bakılmıştır. Bu kültürel ögelerden, verilen çeviri stratejilerini en iyi yansıtan örnekler bu çalışma kapsamında seçilmiştir. Bu çalışmada Prof. Dr. Suna Ağıldere ve Yard. Doç Dr. Şirin Okyayuz Yener'in *The Problem of the Translation of Cultural Features in Yaşar Kemal's Novel Ortadirek as the Wind from the Plain into English and as Le Pilier into French* adlı eserlerinde saptanan çeviri stratejilerinden yararlanılacaktır. Bu stratejiler altı başlık altına toplanmıştır (Ağıldere & Yener, 1999):

1. Kelimesi kelimesine çeviri (Kelimeyi olduğu gibi kullanarak çevirmek): ($x = x$) Kaynak dildeki kültürel ögeyi erek dilde karşılığı olmasa bile bire bir çevirmez. Kelimesi kelimesine çeviri erek dil kullanımına kimi zaman uygun düşmese de çokça başvurulan bir yöntemdir. Örneğin; Türkçe bir eserde geçen "İnşallah" kelimesini erek dilde "I hope" şeklinde değil de "Inşallah" şeklinde aynen kullanmak veya "Allah'ını, dinini seversen" sözünü "If you love your Allah and religion" şeklinde çevirmek.

2. Kültürel ögenin anlamını çevirmek: Çeviride kültürel ögenin anlamını açıklayarak anlaşılır olma yoluna gidilebilir. Bu iki şekilde yapılabilir:

2.1. Anlamı daha açık bir şekilde ifade ederek çevirmek: ($x = \text{anlam} + \text{açıklama}$) Bu yöntemde kelimenin anlamına ek olarak bir açıklama da verilir. "Anlamı daha açık ifade etme" olarak tanımlanabilir. Bu yöntemde kaynak kültürde ifade edilen anlamın erek kültüre tam anlamıyla aktarılması mümkün olmadığı için iki öge kullanımına başvurulur.

2.2. Bir kelimeyi iki kelime olarak taşıyarak çevirmek: ($x = x + \text{tek kelime açıklama}$) Bu yöntemde, çevirmen kültürel ögeyi çevirirken, kelimenin yanına tek bir kelimelik açıklama ekler. Örnek: "Tarhana" ögesini "Tarhana soup" veya "bulgur" yemeğini "bulgur wheat" olarak çevirmek gibi.

3. Kültürel ögeyi aynen kullanıp yanına ya bir açıklama ya da bir dipnot ekleyerek çevirmek:

3.1. Metin içinde açıklama kullanma yöntemiyle çevirmek: ($x = x + \text{metin içinde detaylı bir açıklama}$) Bu yöntemde, çevirmen kültürel ögeyi kullanır ve metnin içinde detaylı bir açıklamasına yer verir. Bunu yaparken de gerekirse erek dildeki cümle yapısı değiştirebilir. Örnek olarak "başörtü" kelimesini "headcloths bound over their heads" olarak açıklayarak çevirmek verilebilir.

3.2. Dipnot kullanarak çevirmek: ($x = x + \text{dipnot}$) Kültürel öge, bu yöntemle dipnot kullanılarak açıklanır.

4. Kültürel ögeyi kültürel ögenin kendisini kullanmadan anlamıyla veya işlevini vererek çevirmek: ($x = x'$ in anlamı veya işlevi). Örneğin; "Urum" sözcüğüne karşılık olarak "land of giagours" veya "heybe" yerine "çanta" kullanmak gibi. Bu stratejide kültürel ögenin kaynak kültüre özgü olduğu atılıp sözcük nötr hale getirilir.

5. Kültürel öğeyi serbest çeviri kullanarak çevirmek: İki şekilde yapılır:

5.1. Kaynak dildeki (KD) kültürel ögenin yerine erek dildeki (ED) eşdeğerliliğini bularak çevirmek: ($KDx = EDx$ - işlevsel veya anlamsal olarak eşdeğer kelime) Örneğin, "Yürü be kahpe dünya" ifadesinin eşdeğerliliği İngilizcede "Fie you fickle world" olarak verilebilir.

5.2. Kültürel ögenin kaynak dildeki (KD) anlamını erek dilde (ED) uygun bir kullanımla değiştirerek çevirmek (Değiş kaydırma): ($KDx = EDz$ - z, x'nin uygun çevirisi) Bazen çevirmenler kaynak dildeki kültürel ögenin erek dildeki eşdeğerliliğini bulmakta zorlanır. Böyle durumlarda, erek dilde ona en yakın kelimeyle veya ifadeyle çevirmeyi tercih eder. Örneğin; "sakız gibi" yerine "yapışkan" (glue) ifadesini kullanmak gibi. Bu örnekte, çevirmen bire bir çeviri yerine erek kültürde anlamı en iyi şekilde ifade edebilmek ve erek kültürdeki okuyucunun olayı gözlerinde canlandırabilmesini sağlamak amacıyla sakız yerine yapıştırıcı kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.

6. Çeviri yaparken kültürel öğeyi çevirmeden silme - atma yöntemi: Çevirmenler tarafından sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Ancak, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* eserinde bu yöneme sık rastlanmamaktayız. Bu yöneme eserden örnek vermek gerekirse; çevirmen "Kible" kelimesi eseri çevirirken atmayı/ silmeyi tercih etmiştir.

Kültürel Öğeler Üzerine Betimsel Analiz

Çalışmanın bu bölümünde, *Beyaz Kale* eserinde bulunan kültürel öğelerin bir önceki bölümde bahsedilen çeviri stratejilerinden hangileri kullanılarak çevrildiği Newmark'ın kültürel unsurları altında örnekler verilerek incelenecektir.

Çevresel Unsurlar

(iklimler, mevsimler, hayvanlar, bitki örtüsü, rüzgârlar, dağlar, ovalar vb.). Newmark'a göre; bu bölüme belli başlı coğrafi özellikler girer. Örneğin, bir topluma ait dağlar, rüzgârlar gibi sözcükler bu gruba girer (1988: 97). Ayrıca, iklim ve mevsimlere özgü kelimelerin mecaz anlamları, metafor ve deyim, atasözleri içerisinde yüklendiği anlamlar farklılık gösterebilir. Örneğin, bir kültür için sıcak kavramı olumlu anlamlarda kullanılırken, diğer kültür için olumsuz, yakıcı, kavurucu veya cehennemi anımsatan bir durumun ifadesi olarak kullanılabilir.

a) "Sonraki gün poyraz çıktı, ..." s. 16 (rüzgar)
"The following day the north wind was blowing." s. 10

b) "Akşamları söylüyorlardı: Taa Haliç'in ucuna gidiyorlarmış, ..." s. 17 (deniz girintisi)
"In the evenings they talked of how they went all the way to the tip of the Golden Horn," s. 12

c) "Onlara ben de katılıyordum; atlarına binip çevredeki karanlık ormanlara kuş civıltısı dinlemeye, Tunca ve Meriç'te sandal gezintisi yapıp kurbağaları gözlemeye..." s.112 (ırmak)

"I joined them as well; when they mounted their horses and rode to the surrounding dark woods to listen to the birds singing, or took excursions by boat down the Tunja and Merich Rivers to watch the frogs, ..." s.113

Kültürel öğelerin çevirisinde, A ve B maddesindeki örnekte 1. stratejiden faydalanmıştır. Çevirmen, "Poyraz" yerine "north wind" kelimesini kullanarak kültürel öğeyi kelimesi kelimesine çevirmiştir. B maddesindeki örnekte ise; "Haliç" yerine erek dildeki birebir karşılığı (Golden Horn) kullanılmıştır. Son örnekte verilen C maddesinde ise, 2.2. stratejisi kullanılarak "Tunca ve Meriç" sözcüklerinin ne oldukları (river) tek kelime ile açıklanmıştır.

Maddi Kültür

Newmark yiyeceklerin, giyeceklerin, şehirlerin, köylerin, ulaşım araçlarının ve ev eşyalarının en önemli ve hassas milli kültürel ifadeler arasında yer aldığını belirtir (1988: 97-98).

a) "Küçük bir sedirde küçük, sevimli bir adam, üzerine bir battaniye çekmiş uzanıyordu." s. 15

"An affable little man was stretched out under a blanket on a small divan." s.10

b) "Yalnızca Hoca'ya içi akçe dolu bir kese vermiş." s. 34

"He simply gave Hoja a purse full of silver coins." s. 30

c) "Hasattan sonra elimize geçecek üç beş kuruş için boş yere fırsatı kaçınyorduk biz." s. 48

"We were missing our opportunity for the sake of the few pennies we'd receive here after the harvest." s. 46

d) "Yakut kakılmış gümüş bir divit içinde getirilen kamış takımıyla resimleri çizerken Padişah çok ilgilendi." s. 100

"The sovereign watched attentively while I drew pictures with the set of reed pens brought in a silver case." s. 100

A maddesindeki örnek için, 5.1. stratejisi ile "sedir" yerine erek dildeki eşdeğerliliğine (divan) yer verilmiştir. B ve D maddelerinde kültürel öğeler 4. strateji kullanılarak, kültürel öğenin anlamını verme yoluyla çevrilmiştir. C maddesindeki örnekte ise 5.2. stratejisi kullanılmış ve erek kültürdeki para birimine (pennies) yer verilmiştir.

A. Yiyecek

a) "Gene de önüme koyduğu ekmekle yoğurttan birkaç lokma yiyebildim." s. 27

"Still I was able to get down a few mouthfuls of the bread and yogurt he put before me" s. 22

b) "... erkenden hazırladığı muhallebi kabını alır, ..." s. 70

"... a pot of pudding she'd prepared earlier, ..." s. 68

c) "... annesi onlara helva almış..." s. 70

"... his mother would buy them halva..." s. 69

A ve C maddelerindeki örneklerde birinci strateji kullanılırken; yani kaynak dildeki kültürel öğeler erek dilde de birebir çevrilirken; B maddesindeki örnekteki kültürel öğe, 5.1. stratejisi ile erek dildeki yakın eşdeğerliliği bulunarak çevrilmiştir (muhallebi – pudding).

B. Giyecek

- a) "Mintanının düğmelerini çözmüş, ..." s. 69
"His shirt unbuttoned, ..." s. 67

Bu örnekte, çevirmen 4. stratejiye başvurup kültürel ögenin (mintan) erek kültürdeki yakın anlamı olan "shirt" kelimesini kullanmıştır.

C. Ev, Şehir, Kasaba

- a) "...üç ay kaldığımız Gebze'de camiler arasındaki namaz vakitlerindeki ..." s. 30 (şehir)
"While in Gebze, a town not far from Istanbul where we'd gone at the pasha's request for three months to look after some business of his, the discrepancies between times of prayer..." s. 25
- b) " O sırada bir sahafta Takiyüddin'in yaptığı rasatlarını toplayan kitabın, ..." s. 45 (ev)
"It was then he found a poorly transcribed manuscript in the old book bazaar, ..." s. 43
- c) "sonradan Padişah'la birlikte gittiğimiz Edirne'de yaşıyorlardı." s. 55 (şehir)
"His family had lived in Edirne, a city we later visited with the sovereign." s. 53
- d) "... bir ara bir tekkeye dadandığını ..." s. 56 (ev)
"... stayed at a dervish house for a while .." s. 54

A maddesindeki örnekte, çevirmen 3.1. stratejisinden yararlanarak kültürel ögeyi kullanıp metin içinde detaylı bilgi vermiştir. B ve D'de ise 4. strateji kullanılmış, kültürel ögelerin anlamları ve işlevleri verilmiştir. C maddesindeki örnekte ise, çevirmen, 2.2. stratejisinden yararlanarak "Edirne" kelimesini kullanıp yanında da tek kelimelik (a city) bir açıklama vermiştir.

D. Ulaşım

- a) "... onların ise sisin içinden çıkan kadırgalarının arkası gelmiyordu bir türlü." s. 11
"..., but the file of their galleys emerging from the fog..." s. 5

Bu örnekte, 5.1. stratejisi kullanılarak "kadırğa" kelimesinin İngilizcedeki eşdeğeri olan "galley" kelimesi kullanılmıştır.

Sosyal Kültür

Newmark sosyal kültür ögelerinin çevirilerinde düz anlamsal ve yan anlamsal çeviri sorunlarının ayırt edilmesi gerektiğini belirtir ve bu grubu da iki başlık altında toplar.

A. İş Yaşamı

- a) "Paşa'nın bahçesinin duvarları yükseltiyormuş, ..." s. 14
"... walls to be built around the pasha's garden, ..." s. 9
- b) "Paşa'nın yalnızca 'Hoca' dediği benzerim de çalışmış, ..." s. 20
My look-alike, whom the pasha called only 'Hoja', meaning 'master', had in the past ..." s. 14

c) "Hoca tek tek gezdiği İstanbul aktarlarının birinde, dükkancının da adını bilmediği bir toz bulmuştu." s. 23
 "In one of the herbalist shops Hoja searched out one by one he'd found a powder..." s. 17

d) "... ve annesini öldürtüp yerine Şehzade Süleyman'ı geçirmek için bir düzen kurmuş, ama sökmemiş." s. 44
 "... murder him and his mother, and have Prince Suleyman put on the throne in his place..." s. 42

A maddesinde 1. strateji kullanılmış olup "paşa" kelimesi birebir çevrilmiştir. B maddesindeki kültürel öge çevrilirken, 2.2. stratejisi kullanılmış, "Hoca" kelimesinin tek kelime (master) ile anlamı verilmiştir. C maddesinde ise 4. strateji kullanılmış, "aktar" yerine kelimenin anlamı olan "herbalist shop" ifade grubu verilmiştir. D maddesinde ise, 5.1. stratejisi kullanılarak "Şehzade" kelimesinin İngilizcedeki karşılığı olan "Prince" kelimesi kullanılarak çevrilmiştir.

B. Boş Zaman Etkinlikleri veya Özel Yaşam İle İlgili Unsurların Çevirisi

a) "... kimi zaman Boğaz'da sandallarla gezerlerken, tabii ki, Sultan'ın sevgili hayvanlarından, bizim hayali hayvanlarımızdan da söz ederdik." s. 87
 "... or sailed the Bosphorus in caiques, they would talk of the sultan's beloved animals..." s. 87

b) "Günlerimin çoğu, bayılana kadar güreşen yağlı güreşçileri, caminin minareleri arasına geldikleri ipe çıkıp sırtına aldığı sopayla dans eden..." s. 103
 "The greater part of my time was spent watching spectacles: wrestlers, their skin glistening with oil, struggling till they fainted..." s. 104

A maddesindeki örnekte 5.1. stratejisi kullanılmış olup erek dilde tam karşılığı olmadığı için yakın anlamıyla değiştirilmiştir. "Sandalla gezmek" şeklindeki kültürel etkinlik "sailed in caiques" şeklinde çevrilmiştir. B maddesinde ise 3.1. stratejisi ile kültürel ögenin açıklaması verilmiştir.

Kuruluşlar, Gelenekler, Faaliyetler, Süreçler ve Kavramlar

Coğrafi isimler ve kişi isimleri, işyerleri, toplu çalışma kurumları, yaşam yerleri: yatakhane, kolhoz, sovhoz, çiftlik/ferma vb. siyasi, idari ve dini kavramlar ile sanatsal aktiviteler de bu bölüme girer. Ayrıca kalıplaşmış ifadelerin (deyimler ve atasözlerin) çevirisi de bu bölüm altında incelenecektir.

A. Siyasi ve idari

a) "Paşa eteğini öptürdükten sonra gönlümü aldı." s. 27 (idari)
 "After letting me kiss the hem of his skirt, the pasha treated me gently." s. 22
 A maddesinde, çevirmen 1. stratejiyi kullanarak kelimesi kelimesine çeviri yapmıştır.

B. Dini

a) "Orada ellerimi çözerken azarladılar beni: Allah, Muhammed düşmanıymışım." s. 27 (siyasi)
 "I was the enemy of God and Muhammad." s. 22

- b) “Bu yeni eşyayı musalla taşına benzetiyordu.” s. 30
“He likened it to a four legged funeral bier.” s. 25
- c) “Paşa bizi, beni de, evet, iftardan sonra Sultan’a çıkaracaktı.” s. 34
“The pasha was going to present us, yes, me as well, to the sultan, after the evening breaking of the fast.” s. 30
- d) “Cami avlusunda abdest alanların budalaca konuşmalarını dinledikten sonra söylüyordu...” s. 40
“...after listening to the idiotic chatter of the men making their ablutions in the mosque courtyard...” s. 37
- e) “Padişah şehrin içinde sarhoş gibi gezinen Azrail’i gözlerinin önünde canlandırabildiğini korkuyla söylemiş...” s. 80
“... the sultan said fearfully that he could see Azrael, the angel of death, wandering the city like a drunkard;...” s. 79
- f) “Evliya’yımış adı,...” s. 134
“... this man called Evliya*...” * Evliya Chelebi (c. 1611-82) is the author of the renowned Book of Travels (Seyahatname) – Trans. s. 137

A maddesinde, çevirmen 1. stratejiyi kullanarak kelimesi kelimesine çeviri yapmıştır. B ve C maddesindeki örneklerde 4. strateji kullanılarak kültürel ögenin anlamı verilmiştir. D maddesindeki örnekte ise, çevirmen 5.1. stratejisi ile "abdest" kelimesinin İngilizcedeki karşılığını (ablutions) kullanmıştır. E maddesindeki örnek için de çevirmen 2.1. stratejisini kullanarak "Azrail" kelimesini kullanıp yanında açıklama eklemiştir. F maddesinde ise, çevirmen 3.2. stratejisini kullanarak, dipnotla "Evliya" kelimesini açıklamaya gitmiştir.

C. Sanatsal

- a) “..., ama onun türküleri başkaymış...” s. 50
“... but his song had been different.” s. 49
- b) “... küfürlerine bayıldığım Karagöz’le Hacivat’ı seyretmekle geçiyordu.” s. 103
“..., or the shadow-plays of Karagoz and Hajivat whose obscenities I adored.” s. 104
- c) “Ben Venedik’ten gelen bir ressama portremi yaptırarak, ut dersleri alarak günlerimi geçirmeye çalışıyordum.” s. 109
“I tried to while away the days having my portrait done by a painter from Venice and taking music lessons on the oud...” s. 110
- d) “...eğlenceli av seferlerimiz arasında düzenlenmiş küçük birer orta oyunu gibiydiler;...” s. 117
“... each hour of interrogation was like a little skit between the acts of a play while we rested during our long and pleasurable hunting excursions...” s. 119

A maddesindeki örnekte, çevirmen 4. stratejiyi kullanıp "türkü" kelimesinin genel anlamı olan “song” kelimesini vermiştir. B maddesindeki örnekte ise, 2.2 stratejisi ile "Karagöz ve Hacivat" ögesi açıklaması (shadow-play) ile birlikte kullanılmıştır. C maddesindeki örnekte ise çevirmen, 1. stratejisini kullanıp "ut" kelimesinin İngilizce karşılığı olan "oud" kelimesini kullanmıştır. D maddesindeki örnekte 5.1. stratejisi kullanılmış olup erek dilde

tam karşılığı olmadığı için yakın anlamıyla değiştirilmiştir. "Orta oyunu" yerine "skit" kelimesi kullanılmıştır.

D. Kalıp İfadeler ve Gelenekler

a) "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe" s. 44 (atasözü)

"He felt ready to cast dice with death and glory" s. 42

b) Sakatlara, oğlunu, kardeşini kaybeden şaşkınlara çaresiz hastalara, evde kalmış kızların babalarına, boyu bir türlü uzamayanlara, kıskanç kocalara, körlere, gemicilere, gözü dönmüş kara sevdalılara geleceklerini söylemeden önce..." s. 133 (deyim)

"... the fathers of girls left unmarried, men who never grew to their full height, jealous husbands, the blind, sailors, and hopeless lovers with wild eyes..." s. 137

c) "Hoca'nın düpedüz keçileri kaçırdığını söylüyormuş." s. 67 (deyim)

"Hoja had completely gone out of his mind, ..." s. 65

d) "Hıristiyan komşuları gibi, üç aşağı, beş yukarı aynı itirafları etmişler," s. 119

"...they made more or less the same confessions..." s. 120

e) "Hoca, saraya girip çıkan uzak tanıdıkların hiçbirinin ağız kokusunu çekmeye hazır olmadığını söylediği için masanın üzerinde duruyordu." s. 44 (deyim)

"... he wasn't ready to put up with the caprices of those who had access to the palace." s. 43

A maddesindeki örnekte 5.1 stratejisi kullanılmış olup, verilen atasözünün İngilizcedeki karşılığı kullanılarak çevrilmiştir. B maddesinde ise 4. strateji kullanılmış "evde kalmış" ve "kara sevda" deyimlerinin anlamı olan "unmarried" ve "hopeless lovers" kelimeleri kullanılmıştır. C ve D maddesindeki örneklerde ise çevirmen 5.1. stratejisi ile verilen deyimlerin İngilizcedeki karşılığını kullanmıştır. E maddesinde ise 4. strateji kullanılıp kültürel ögenin deyim özelliği yok edilerek anlamı verilmiştir.

Jestler ve Alışkanlıklar

Newmark jestlerin farklı kültürlerde tanımlarının ve işlevlerinin farklı olabileceği durumlar bulunduğunu söyler. Bir jestin başka bir kültürde var olmayabileceğini ya da farklı bir anlamı olabileceğini belirtir.

a) "Hoca'nın, yemeğini çömeliip bağdaş kurarak değil, gavurlar gibi masaya oturarak yediğini..." s. 67 (jest)

"Hoja ate his food at a table like an infidel instead of sitting down cross-legged..." s. 66

Bu örnekte ise, çevirmen, 1. stratejiyi kullanarak, bağdaş kurmak ifadesinin İngilizcedeki anlamını (cross-legged) vermiştir.

Sonuç

Bu çalışmada da görüldüğü gibi çeviride kültürel öğelerin aktarılması önemli olmakla birlikte zor bir süreçtir. Çevirmenin iki dile de hâkim olması ve kaynak dildeki duyguyu erek dilde de verebilmesi çok önemlidir.

Bu çalışma, iki dilin ve iki kültürün ne kadar farklı olduğunu ve kültür öğelerinin çevrilmesinin ne kadar zor olduğunu bir kez daha göstermiştir. Çalışma aynı zamanda bir çevirmenin farklı çeviri stratejileri kullanarak bu zorlukla baş edebileceğini, kaynak dildeki ifadeyi erek kültüre uygun bir şekilde aktarabileceğini göstermiştir. Bu inceleme sonucunda, çevirmenin tek bir çeviri stratejisi kullanmak yerine, aynı duyguyu verebilmek adına, ele alınan kültürel öğeye göre farklı stratejilere başvurduğu ve çeviri sürecini bu şekilde yönettiği gözlenmiştir.

Ayrıca, bu çalışma incelediğinde, Holbrook'un, Orhan Pamuk'un eseri olan *Beyaz Kale* kitabındaki kültürel öğeleri silmek/atmak yerine farklı çeviri stratejileri kullanıp çevirmeyi tercih ettiğini görmekteyiz. Bu sayede, erek dil ve kültürdeki okuyucu da kaynak kültürden haberdar olma şansı elde etmiştir. Böylelikle, bu çevirinin Türk kültürünün farklı bir dil ve kültürde yayılmasına aracı olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Ağildere, S & Yener, Ş. (1999). The Problem of Translation of Cultural Features into English and French in Yaşar Kemal's Work, Ortadirek, The wind the Plain and Plier, 1th International Hacettepe, Cultural Encounters and Cultural Differences, Ankara.
- Broeck, RaymondVan. (1985). *The manipulation of literature: Studies in literary translation*. Second thoughts on translation criticism. Theo Hennans (Ed.) New York: St. Martins Press. p. 54-63.
- Göktürk, A. (1994). Çeviri dillerin dili. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 14-15.
- Gün, Güneli.(1991). Being oneself and another, Book World, Haziran 1991, ss.349-362.
- Haldan, A. & Mutlu, G. (2014). Yaşar Kemal'in "Hüyükteki Nar Ağacı" adlı eserinin "Granatapfelbaum" adlı çevirisine dilsel, toplumsal ve çeviribilimsel bir bakış. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*. Vol. 2 Issue 12, p26-46.
- Holbrook, V. (2009). *The White Castle*. London: Faber and Faber.
- Holmes, J. (1987). *Describing literary translations: Models and methods, literature and translation: new perspectives in liteary studies*, Leuven, ACCO.
- Karantay, S. (1987). *Çeviri eleştirisi: sorunlar. İlkeler. Uygulamalar*. Metis Çeviri, (1), 49-56.
- Karantay, S. (1993). Çeviri eleştirisinin bilimsel konumu üzerine eleştirel görüşler ve bir model önerisi. *Dilbilimi Araştırmaları Dergisi*. s.19-24.
- Kızıltan, R. (2001). Tarihte çeviri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 41(1), 37-68.
- Köksal, D. (2008). *Çeviri eğitimi, kuram ve uygulama*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 71.
- Kuran-Burçoğlu, N. (2010). *Çeviriye bilimsel yaklaşımlar*. İstanbul: Multilingual, 15-19.

- Kuran, Necdet P. (1993). Kültürlerarası iletişim aracı olarak çeviri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall, 94.
- Nida, E.A. (1993). *Language, culture and translation*. Şanghay: Shanghai Foreign Language Education Press, 79.
- Özyon, A. (2014). Çeviride eşdeğerlilik kavramının yeniden tanımlanması ve eşdeğerlilik kavramı ile ilgili sorunlar. - The redefinition of the concept of equivalence in translation and the problems about the concept of equivalence, *IJLET (International Journal of Languages' Education and Teaching)*, Volume 2, p.28-39.
- Pamuk, O (2014). *Beyaz Kale*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Popovič, A. (1970). *The nature of translation: Essays on the theory and practice of literary translation*. The Hague: Mouton. p. 78-87.
- Reiss, K. (2000). *Type, kind and individuality of text: Decision making in translation. The translation studies reader*. Ed. Lawrence Venuti, second ed. Routledge.
- Türkçe Sözlük. (2002). Ankara, TDK Yayınları.
- Üçgül, S. (2013). Dilde ve metinde ulusal kültür bileşenleri. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 8/9 Summer. p.125-133, Ankara.
- Yalçın, P. (2003). Jean-Louis Mattei'den örneklerle çeviride kültürel unsurlar sorunu. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1. p. 47-58.
- Yücel, F. (2007). Çeviri eleştirisi neyi eleştirir? *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 12.
- İnternet: Web: www.tdk.gov.tr adresinden 18 Mart 2017'te alınmıştır.
- <http://nedir.ileilgili.org/%C3%A7eviri-nedirnedemek-ileilgili-bilgiler.html> adresinden 18.05.2017 tarihinde alınmıştır.